

Література

1. Дабіжук Т. Індивідуальне навчально-дослідне завдання як форма організації самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання / Т. Дабіжук // Рідна школа. – 2008. – № 3–4. – С. 37–39.
2. Положення про студентське наукове товариство Класичного приватного університету. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. – 4 с.
3. Положення про студентський науково-дослідний гурток Класичного приватного університету. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2009. – 4 с.
4. Шандрук С.К. Формування індивідуально-творчого стилю діяльності практичних психологів / С.К. Шандрук // Психолого-педагогічна реабілітація дітей, вилучених із праці на вулиці. – К. : Ніка-Центр, 2003. – С. 57–62.
5. Шандрук С.К. Теоретико-методологічні основи особистісно-орієнтованої освіти / С.К. Шандрук // Теорія і практика особистісно-орієнтованої освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (8–10 квітня 2003 р.). – К. ; Запоріжжя : Просвіта, 2003. – Ч. 1. – С. 173–175.

ЧОРНОВІЛ І.С.

САМОСТІЙНА РОБОТА ПРИ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ І–ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ

Сучасний етап соціально-економічного розвитку нашої країни зумовлює нові вимоги до якості професійної освіти. Пріоритетним завданням вищої школи на сучасному етапі, з огляду на затверджену указом Президента України Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті, Закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, є забезпечення випускників не тільки інтелектуальним, моральним та культурним потенціалом, а й здатністю до постійного професійного самовдосконалення, самостійного оволодіння новими знаннями, уміннями використовувати їх у подальшій практичній діяльності. Безперечно, вирішальну роль у цьому відіграє самостійна робота студентів, насамперед, на етапі професійної підготовки.

Самостійна робота студентів є основною формою навчання, особливо у вищій школі, оскільки вона прищеплює студентам необхідне вміння вчитися, сприяє формуванню високої культури розумової праці. Питання лише в тому, як розвивати у студентів потребу в самостійній праці, як стимулювати індивідуальний творчий процес пізнання.

Проблемі організації самостійної роботи студентів приділяють увагу такі науковці, як: М.Є. Водчанський, Л.Л. Головка, В.А. Казаков, Н.А. Павлова, І.М. Шимко та ін. У своїх працях вони розглядають різні аспекти самостійної роботи, її наукові та методичні засади. Однак, незважаючи на широке коло досліджень, присвячених проблемі, багато питань, пов'язаних із нею, потребують подальшого вивчення. Зокрема, до сьогодні актуальним залишається питання організації самостійної роботи в підготовці студентів-медиків у вищих навчальних закладах І–ІІ рівня акредитації.

Метою статті – розкрити особливості організації самостійної роботи у вищих навчальних закладах І–ІІ рівня акредитації.

У сучасній педагогічній літературі існує багато різноманітних трактувань самостійної роботи. Так, наприклад, в “Українському педагогічному словнику” за редакцією академіка С. Гончаренка самостійну роботу визначено як “різні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності школярів, яка здійснюється ними на навчальних заняттях або вдома за завданнями вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі” [3, с. 297]. У Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженому наказом № 161 Міністерства освіти і науки України, її названо однією з

основних форм організації навчання у ВНЗ й основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових занять [4].

Самостійна робота студентів, на думку М.Є. Вовчанського, це різноманітні види індивідуальної та колективної діяльності студентів, що здійснюються під керівництвом, але без безпосередньої участі викладача в спеціально відведений для цього аудиторний або позааудиторний час. Це особлива форма навчання, під час якого студенти працюють над виконанням завдань викладача, що сприяє їх активній розумовій діяльності [1].

Слід зазначити, що самостійна робота у процесі професійної підготовки спрямована, насамперед, на:

- поглиблення та розширення знань;
- формування інтересу до пізнавальної діяльності;
- засвоєння прийомів процесу пізнання;
- розвиток пізнавальних здібностей.

У зв'язку із цим провідною тенденцією вищої школи стає збільшення обсягу й підвищення якості самостійної роботи студентів як основного чинника їхнього особистісного розвитку та набуття професійної компетентності.

На жаль, на сьогодні рівень самостійної роботи при підготовці майбутніх спеціалістів є досить низьким і не сприяє виконанню головної мети – виховання самостійності в студентів. На це впливають недостатній рівень знань з питань, винесених на самостійну роботу, та невміння студентів якісно й ефективно самостійно працювати над матеріалами; порушення норм бюджету часу; погіршення фізичного здоров'я студентів тощо.

Отже, виникає об'єктивна потреба більше уваги приділяти цій формі навчання студентів. На це вказують і результати опитування, представлені українською дослідницею Л.Л. Головка, в якому брали участь викладачі вищих навчальних закладів та студенти-першокурсники.

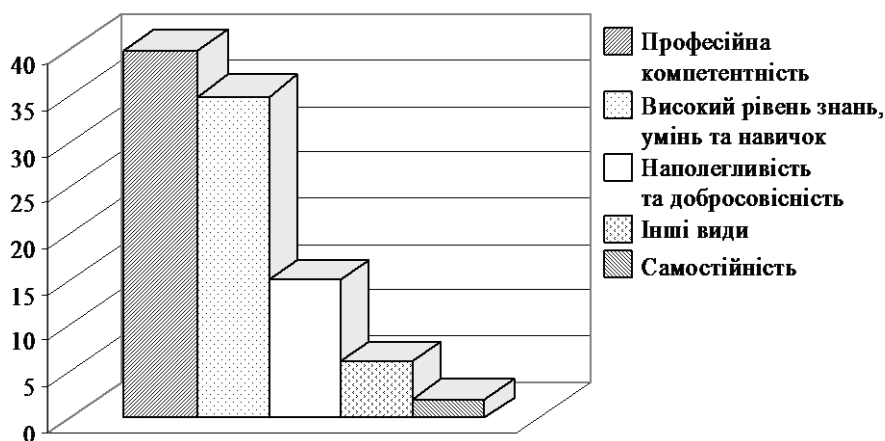

Рис. Якості, якими повинен володіти сучасний спеціаліст

Із якостей, якими повинен володіти сучасний спеціаліст (див. рис.), 40% респондентів визначили професіоналізм, 35% – високий рівень знань, умінь та навичок, 15% – наполегливість та сумлінність і лише 4% – самостійність [2].

Проте ми вважаємо, що в сучасних умовах саме самостійність стає професійно необхідною якістю особистості будь-якого спеціаліста, а особливо медичного працівника.

Слід наголосити на тому, що вищі навчальні заклади I–II рівня акредитації медичного напрямку готують, виходячи з кваліфікаційної характеристики, не лікарів, а медичних сестер, фельдшерів, акушерів. Саме тому організація навчання повинна бути скерована на розвиток клінічного мислення, вміння швидко орієнтуватися в постановці діагнозу та наданні долікарської допомоги при невідкладних станах. Отже, специфіка підготовки медичних працівників полягає в тому, що практикуми повинні сприяти прийняттю самостійних рішень. Не викликає сумніву й той факт, що підготовка майбутніх фахівців має орієнтуватися на формування у студентів самостійності, а не лише на репродуктивну виконавську діяльність з оволодіння певною сумою знань, вмінь і навичок.

Так, З.Н. Кудрян, Р.І. Хмелюк та А.В. Семенова зазначають, що самостійність є необхідною умовою ефективності будь-якої діяльності: навчальної, виробничої, громадської, розумової, пізнавальної та ін. Дослідники підкреслюють, що самостійність – це не риса волі або характеру, здібностей або мислення, а більш складна, інтегративна особистісна риса. Слід зазначити, що вчені співвідносять самостійність із самореалізацією особистості, з її активністю щодо внутрішнього спонукання, без зовнішнього примушення, з відносною незалежністю [6].

Самостійність не є вродженою властивістю людини, якість виникає й розвивається в процесі всього життя. Рівень розвитку самостійності залежить від умов, у яких розвивається особистість. В.А. Казаков вважає, що самостійність – це здатність організовувати та реалізовувати свою діяльність без стороннього керівництва й допомоги [4, с. 11]. А це, зазначає вчений, і є головною метою самостійної роботи. За словами З.Н. Кудряна, Р.І. Хмелюка та А.В. Семенової, самостійність – це інтегративна якість особистості, що полягає у здатності та потребі приймати й реалізувати рішення з власної ініціативи та нести за них відповідальність [6].

На рівень розвитку самостійності студентів впливає, перш за все, мотивувальний фактор. Мотивація – як внутрішній імпульс, стимул, є спусковим механізмом будь-якого навчання.

На основі аналізу сучасних досліджень проблеми готовності студентів до самостійної роботи та власного досвіду нами визначено шляхи формування та підтримки позитивної мотивації студентів до самостійної роботи, необхідними умовами якої є:

- наявність цікавого інформативного матеріалу;
- забезпечення творчого характеру завдань;
- врахування особистих інтересів студентів при відборі навчального матеріалу та формулюванні завдань;
- застосування групових методів навчання;
- урізноманітнення форм самостійної роботи;
- використання сучасних технічних засобів;
- створення ситуацій, які викликають у студентів бажання продемонструвати свої здібності;
- інформування студентів про результати їх досягнень;
- своєчасне внесення студентами коректив у власні навчальні плани.

Проте слід зазначити, що досягнення цілей самостійної роботи студентів-медиків можливе тільки при поєднанні різноманітних форм організації самостійної роботи студента при вивченні як клінічних, так і загальноосвітніх дисциплін.

У сучасній педагогічній літературі існує кілька класифікацій видів самостійної роботи. Так, Н.А. Павлова поділяє самостійну роботу студентів на два види:

- обов'язкову – у процесі навчальних занять і підготовки до них (запис матеріалів лекції, вивчення цих матеріалів та додаткової літератури, виконання домашніх завдань, підготовка до занять, заліків, консультацій, контрольних робіт тощо)

- додаткову – понад обов'язкову або за індивідуальним навчальним планом, виходячи з особистих інтересів і нахилів (написання рефератів тощо) [5].

У свою чергу, І.М. Шимко виділяє такі види обов'язкової самостійної роботи:

- робота на лекціях, практикумах, семінарах, лабораторних заняттях;
- відпрацювання поточного матеріалу за конспектами й рекомендованою літературою;

- виконання контрольних домашніх завдань;
- підготовка до лабораторного практикуму;
- групові й індивідуальні консультації;
- підготовка до вправ і семінарських занять;
- підготовка до планових контрольних заходів різного виду;
- підготовка до заліків та іспитів;
- написання рефератів, виконання науково-дослідних робіт;
- виконання курсових і дипломних робіт [8].

Що стосується самостійної роботи студентів-медиків при вивченні як клінічних, так і загальноосвітніх дисциплін, можемо зазначити, що досить ефективними є, на наш погляд, такі її види:

- конспектування;
- реферування літератури;
- анотація книг, статей;
- робота на лекції: складання або спостереження за планом читання лекції, опрацювання конспекту лекції;

- письмові відповіді на запитання викладача наприкінці лекції (за результатами засвоєння матеріалу);

- доповнення конспекту лекції рекомендованою літературою;
- підготовка доповідей та виступів на семінарських заняттях;
- розв'язання проблемних ситуацій (як при підготовці, так і під час проведення семінарів та практичних занять);
- самостійна розробка з наступним розв'язанням проблемних ситуацій;
- підготовка до виконання контрольних робіт;
- виконання завдань зі спостереження та збору матеріалів у процесі практики тощо.

Потрібно наголосити, що репродуктивна самостійна робота не є достатньо ефективною під час формування самостійності. У цьому разі головним постає не вміння працювати без сторонньої допомоги, а здатність розв'язувати цілісні завдання, що містять усі компоненти діяльності людини. Серед них можна виділити усвідомлення й формулювання проблем і завдань; визначення цілей та складання плану їх вирішення; аналіз, прогнозування й прийняття рішення, його практичну реалізацію; постановку нових цілей і завдань, спрямованих на подальше вдосконалення об'єктивного світу й самого себе. Найважливішим компонентом самостійності при цьому є прийняття рішень.

Досить важливою для формування самостійності студентів є також їх активна участь у колективному оцінюванні та самооцінюванні процесу прийняття рішень і їх реалізації, що мають здійснюватися після обговорення й розв'язання проблемних завдань, проведення дискусій.

Важливо, що обговоренню підлягають не тільки результати, а й шляхи прийняття рішень, які призвели до цих результатів. Усвідомлення ефективності цих шляхів та їх реалізація сприяють закріпленню оптимальних для суб'єкта способів прийняття рішень і діяльності, характерних для самостійної особистості.

Елементи самостійної роботи необхідні й на практичних заняттях, де ефективним є застосування рольових або ділових ігор, над розробкою яких студенти працюють самостійно. Це дає їм можливість самостійно приймати рішення при виборі рівня складності завдання, методів оволодіння матеріалом, а також неодмінно передбачає необхідність висловлювати та захищати власну думку, виявляти самостійність у діях і поведінці під час гри.

Для забезпечення ефективності самостійної роботи викладачі циклових комісій навчальних закладів I–II рівня акредитації повинні підготувати:

- методичні рекомендації для організації позааудиторної самостійної роботи студентів;

- методичні розробки з усіх тем, курсів;
- контрольні запитання та типові завдання.

Проте регламентоване планування самостійної роботи, чіткі рекомендації, наявність методичних розробок, які, на наш погляд, сприяють кращому засвоєнню матеріалу, можуть деякою мірою знижувати творчу ініціативу студентів [8].

Слід зауважити на тому, що самостійність як якість особистості найяскравіше виявляється в умовах вибору, розв'язанні суперечностей. Для активізації набутих знань використовуються й деякі інші шляхи в організації самостійної роботи, а саме:

- створення проблемних ситуацій як у практичній роботі, так і на лекціях, вихід з яких знаходять самі студенти, що стимулює та спрямовує їх розумову діяльність студентів;

- введення до практикуму елементів наукових досліджень у вигляді навчально-дослідної роботи.

Використання зазначених методів на практичних заняттях надає студентам уявлення про узагальнені способи прийняття рішень, розвиває самостійність мислення. Ефективним засобом залучення студентів до самостійної діяльності і процесу прийняття рішень є дискусії, для проведення яких слід підбирати проблеми, що не допускають однозначної відповіді, враховують широке коло питань, актуальних для сучасної практики.

Самостійна робота студентів може здійснюватися як опосередковано, за допомогою використання методичних вказівок, так і безпосередньо під контролем викладача, шляхом проведення консультацій, бесід, колоквиумів, семінарських занять.

Дуже корисно для майбутніх фахівців медичного напрямку проведення семінарів або практичних занять, на яких студенти відповідають за підготовку й проведення заняття. Вони ведуть семінари, стежать за регламентом, формулюють запитання й організують обговорення, проводять колективний аналіз та оцінку роботи. З боку викладача студентам надається допомога під час підготовки до заняття. Викладач також бере участь у постановці й обговоренні проблем, у підбитті підсумків та оцінюванні самого процесу роботи. Тобто на таких заняттях діє принцип співробітництва.

Крім вищезазначених, необхідно відзначити види самостійної роботи студентів: аудиторну самостійну роботу, що здійснюється під безпосереднім керівництвом викладача на лекціях, семінарських і практичних заняттях; позааудиторну самостійну роботу студентів при їхній підготовці до занять, написанні рефератів та підготовки доповідей.

Здійснюючи безпосереднє керівництво самостійною роботою студентів, педагог:

- мотивує їх самостійну роботу шляхом висунення й пояснення навчальних вимог;
- планує власну діяльність як керівника самостійної роботи та планує самостійну роботу студентів на аудиторних заняттях;
- безпосередньо бере участь у проведенні занять; організовує контроль за самостійною роботою студентів і враховує її результати при оцінюванні знань, умінь, навичок;
- корегує стимулювання, планування, організацію й контроль самостійної роботи студентів у ході аудиторних занять [8].

Здійснюючи опосередковане керівництво самостійною роботою, викладач мотивує, планує, організовує позааудиторну самостійну роботу за допомогою методичного забезпечення; урізноманітнює самоконтроль виконання завдань; корегує стимулювання, планування, організацію й контроль самостійної роботи студентів шляхом добору методичного забезпечення.

Студент, у свою чергу, самостійно ставить перед собою навчальне завдання на основі усвідомлення необхідності набуття додаткових знань і навичок; планує власну навчальну або дослідницьку роботу; організовує її; контролює свою діяльність; корегує планування, організацію й самоконтроль своєї роботи в ході її виконання.

Таким чином, ми бачимо, що застосування самостійної роботи в позааудиторний час допомагає формуванню в студентів вміння здобувати знання шляхом саморозвитку, що є однією з умов підготовки медичного фахівця сучасного типу. Для досягнення цієї мети доцільно застосовувати проблемні питання та завдання, які вимагають тривалого пошуку, використання додаткової літератури, що сприяє розвитку творчої пізнавальної діяльності й формуванню наукового світогляду.

Отже, включення в навчальний процес елементів опосередкованого керівництва призводить до самостійності студентів. Самостійна робота без керівництва викладача дає змогу студентам здобути знання й виробити навички, що виходять за межі кваліфікаційних вимог.

З огляду на зазначене, ми маємо всі підстави стверджувати, що самостійна робота студентів-медиків є успішною за таких умов:

- вмотивованість навчального завдання;
- чітка постановка пізнавальних завдань;
- алгоритм, метод виконання роботи, знання студентом способів її виконання;
- чітке визначення викладачем форм звітності, обсягу роботи, термінів її подання;
- визначення видів консультаційної допомоги (консультації настановчі, тематичні, проблемні);
- критерії оцінювання, звітності тощо;

- види й форми контролю (практикум, контрольні роботи, тести, семінари тощо);
- усвідомлене ставлення студентів до необхідності самостійної роботи;
- наявність обґрунтованого змісту та засобів здійснення самостійної роботи;
- розподіл студентів за рівнями на основі існуючих відмінностей в особливостях і змісті самостійної навчально-пізнавальної діяльності, їхньої мотивації та вміння організовувати самостійну роботу;
- чітке уявлення кожним студентом того обсягу самостійних практичних робіт, який він повинен виконати за певний проміжок навчального часу (за семестр чи навчальний рік);
- ознайомлення студентів зі змістом передбачених для самостійної роботи практичних робіт;
- наявність зразків виконуваних практичних робіт і рекомендацій щодо їх виконання.

Саме оптимальне використання всіх видів самостійної роботи, знання функцій, дотримання умов її здійснення допоможе успішно вирішувати ті завдання, які стоять перед вищою школою, збагатить процес проведення самостійної роботи, зробить його цілеспрямованим і дієвим.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Самостійна робота студентів-медиків є обов'язковою складовою частиною навчального процесу. Найбільш вагомим результатом цього виду діяльності є підвищення рівня знань студентів, поліпшення їх професійної підготовки, вміння самостійно мислити та приймати рішення. Специфіка вивчення клінічних дисциплін полягає в тому, що практикум вимагає прийняття саме самостійних рішень. Студент, користуючись загальною схемою, має досліджувати конкретну клінічну ситуацію, яка потребує нестандартного підходу в кожному випадку. Виконуючи теоретичні та експериментальні завдання, студенти-медики повинні самостійно синтезувати наявні знання, вміти робити необхідні розрахунки та в разі потреби додатково звертатися до підручника, інструкції. Така організація самостійної роботи сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу та не вимагає великої кількості додаткового часу.

Література

1. Водчанский М.Е. Организация самостоятельной работы в медицинском вузе : методические рекомендации для преподавателей и студентов очной и заочной форм обучения / М.Е. Водчанский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.volgmed.ru/depts/psy/s/psy016.doc>.
2. Головки Л.Л. Формування досвіду самостійної діяльності студентів вищої сільськогосподарської школи : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Л.Л. Головки ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 2000. – 20 с.
3. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник / С.І. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Козаков В.А. Самостоятельная работа студента и ее информационно-методическое обеспечение : учебное пособие / В.А. Козаков. – К. : Вища школа, 1990. – 112 с.
5. Павлова Н.А. Самостоятельная работа студентов при изучении курса “Морфология современного русского языка”. Самостоятельная работа и активные методы обучения / Н.А. Павлова // Тезисы докладов, выступлений и сообщений областной межвузовской научно-практической конференции (Омск, 1–2 марта 1989 г.) / Омский ордена “Знак почета” Государственный педагогический институт им. А.М. Горького. – Омск, 1989.
6. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З.Н. Кудрян, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін. ; за ред. З.Н. Кудрян]. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
7. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах № 161. – К. : Мін-во освіти України, 1993. – 21 с.
8. Шимко І.М. Організація самостійної роботи студентів. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи / І.М. Шимко // Збірник наукових праць / [за ред. проф. В.І. Євдокимова та проф. О.М. Микитюка]. – Х. : ХДПУ, 1998. – Вип. 8–9.